

ШС
Ш-37

Т. ШЕВЧЕНКО

ЩҮЛГҮД

*Төржс һарад 150 жил
болсн өөнд*

**Хальмг госиздат
1964**

Державний
музей
Т.Г.Шевченка
БІБЛІОТЕКА
ІНВ. № _____

13809

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Эн жилин март сарин йиснд нарт делкэ, алдр украинск шүлгч — Тарас Шевченкон төрж нарад зун тэвн жил болсн өөн темдглжэнэ.

Шевченко крепостной күүнэ өрк-бүлд төрж харсмн. Тер учрар ик бичкнэсн авн уга-яду улсин харалта бээдл үзэд, теднэ түрү-зүдү, зовлң-зөвүриг үнн седклэрн хувацдг бээсмн. Ташр деернь шүлгчин эврәннь бээдл-жирһл бас дегд күчр бээсмн. Бичкнднь энкр экнь өңгрнэ. Түүнэ хөөн тер догшн хөөт экин нарт өснэ. Болв билгтэ көвүг помещик Энгельгардт эврэ зурачан кеж авхар седэд сурһульд өгнэ.

Эрэсэн хотл балһсн Петербургд дөрвн жил зурачин сурһуль дасна хөөн терүг зурач Карл Брюллов, шүлгч Василий Жуковский, портретист Иван Сошенко эдн дөң-нөкд болад, крепостной бэрэнэс хулдж авад, сулдхна.

Тарас Шевченко түрүн шүлгүдэн хөрн һурвтаһасн авн эклж бичсмн, болв түүнэ негдгч дегтрнь 1840 жил «Кобзарь» гидг нертәһәр Петербургт барлгдж харсмн. Эн дегтрнь шүлгчд ик туурмж үүдәсмн, эгл улс терүг әрүн байртаһар тоссмн. Болв реакционн шалһачнр Шевченкод дурго болад, түүг «мужгудин шүлгч» гиж нерәдсмн.

Тарас Шевченкон билг жил ирвәс өсәд-өргжәд, оln әмтнд таасгдад, бичсн шүлгүднь ум-

шсн күн болһна зүрк авлна. 1847 жил шүлгч «Зүүдн» гидг поэмэсн көлтэ бэрэнд харһад, Оренбургск шивэ тал салдсд туугдна. Болв тер альд йовв чигн эврэ энкр Украинэн зүркндэн хадһлад, өрчдэн герэслэд, дуундан дуулад йовна. Украинэ алдр кобзарь 1861 жил, дөчн долата настадан өңгрсмн.

1845 жил Тарас Шевченко «Герэсн» гидг нертэ шүлгэн бичсмн. Тер шүлгиг мана келнд кесг хальмг шүлгчнр орчулсмн. Үлгүрнь, Сян-Белгин Хасрин бичсн «Живртэ баһчуд» гидг шүлгин хураһуд эн шүлг барлгдсн бээнэ. Ода мана барлжах дегтрт «Герэсн» гидг шүлг Көглтин Даван орчуллһнд өггджэнэ.

Хальмг шүлгчнр Тарас Шевченкон шүлгүдиг орчулдгнь — бас учр бээнэ. Мана келн эмтнд Украинэ эн алдр шүлгчин үүдэврмүд учр-утхарн чигн, хурц-хурдн үгмүдэрн чигн, гүн үндстэ чинрэрн чигн таасгдна.

Тарас Шевченко төрж һарад 150 жил болжах өөниг уктж Хальмг государственн издательств эн дегтр һарһжана. Эн бичкн дегтр бас эврэ туужта. Мана шүлгчнр Көглтин Дава, Доржин Басц, Калян Санж, Инжин Лиж эдн эн хураһуд барлгджах цуг шүлгүдиг олна седвэрэр, эврэ сэн дурар орчулад барт өгчэнэ.

Балакан Алексей.

ГЕРЭСН

Өргн теегин дунд,
Эңкр Украинам аһуд,
Өңгрсн хөөнм намаг,
Өндр толһад оршатн.

Күчтэ Днеприн дольган
Күржңнж шуугсиг соңсхар,
Тег, хад хамгиг
Тегштнь үздгэр тэвтн.

Өшәтнә цусн Нолар
Украинар турглж асхрсн —
Тер йөрәлтә цагла
Төрәд дакнас әмдрхв.

Буульмжта сулдхвр Төрскидән
Бурхнас эрж зальврхв,
Болв, эс хәэрлтлнь,
Бурх би медхшив!

Тадн оршачкад бостн
Төмр цевән таслтн,

Хортна догшн цусар
Хээртэ сулдхвран цавдтн.

Шин алдр бүлдэн
Сулдхврта бүлдэн намаг
Сээхн үгэр амлж
Санхан бичэ марттн!

САНАН

Нэри татаси күмсгэри,
Нүднәннь хар заляри,
Уйн баһ насари
Ода юуһан кехв?
Нэри татаси күмсгм
Нари-салькинд өгрнә,
Хойр хар нүднәсм
Халун нульмси асхрна,
Бархлзси зовлид бэргдж
Баахи насм еңгрнә,
Тэрэни шовун мет
Бульглж зүркм түңшнә...
Кемр хув уга болхла
Көркхнэри би юуһан кехв?
Нанд, өнчи күүкинд,
Нартд бээхд күнд.
Күүнә мет — эврэхснь.
Күүндх күн уга.
Нульмси юңгад асхржахинь
Нанас сурдгнь уга.
Өдр, сө уга

Өвклзж зүркм цокад
Кенэн күлэжэхинь цээлһэд
Келх иньг уга.
Көөркүһин зовлң-зөвүриг
Кенчн сурж медхш.
Күүнэ улс сурхш —
Сурсарнь чигн яахмби?
Седклэн аадрулж зүркм
Уйдрж уульж автха...
Унтад уга деерэн
Уулит, зүркм, нүдм.
Дууһитн салькн соңсж,
Дала теңгс һатлж,
Баахн хазгт күргж
Бульглулж зүркинь цокулж
Гейүрүлхэр,
                    Зүркм, нүдм,
Һашутаһар чашкурдад уультн!

1839.

* * *

Бээхтэ күүк бичэ ав:
Бийичн хөөннь гертэсн көөх.
Угатыя күүк бичэ ав:
Унтуллго көдлгж бас зовах.
Хоосн болв, нүцкн болв,
Хэлэл уга, хазгин хүвэр,
Хээртэ сулдхврар, гергэн ке:
Хама өвдсинь, юн өвдсинь,
Мөшкж чини седклин өвч
Маажад тедн көндэхн уга.
Хойр күн зовлңган хувацж
Хамдан уульсн гөңгн гинэ.
Һээд һарг, бичэ итк:
Һашута нульмсан, күүнд үзүллго,
Һанцхарн уульсн деериг мед.

1845 ж.

* * *

Байнд бичэ үлү үз:
Байр, дур, терчн медхш,
Цугиг мөңгэр хулдж авад
Цагиг давулж хүв үзхш.
Күчтэд бичэ үлү үз:
Күчэрн терчн цугиг авна.
Нертэд бичэ үлү үз:
Нертд эмтн, бийинь биш,
Нульмсан асхж жирһлэс авсн
Туурсн нерэрнь седклэн саатулж,
Тоомср нернднь өргж күндлсиг
Тер дегд сээнэр меднэ.
Таралнд мет, хойр баһ
Таарж таалтаһар күүндсинь харвж
Бас бичэ үлү үз,
Болһалчн: зовлң хоорнднь төржэнэ.
Төрүц бичэ үлү үз,
Төглэндэн эргэд ширтж хэлэ:
Таралң һазр деер уга,
Теңгрт чигн бас уга!

1845 ж.

БИЧКН МАРЬЯНД

Эрвнгин бүр болсн
Энкр минь өсич,
Тагчг эжго назриг
Таньж эмтн медтл,
Бүтн зүрктэ деерэн
Басчн улмар цецглич.

Үзхлэрн — авад наадх,
Үрэнэд, хатаһад хайчкх,
Кеемсг баһ наснчнь
Ке хар нүднчнь,
Күүкнэ сээхн, тогтун
Күчр жөөлн зүркнчнь —
Өлн нүддэс чамаг
Өрэлж халхлхн уга.

Өршэнһү угань чамаг
Олхларн — тедн тонх...
Үрэд хуурсн чамаг
Үклин тамд хайх...

Төр цагт зовхч,
Төгэд бурхнд өршхч,
Күцц цецглэд уга
Мини нилх цецгэ
Мел бичкэ цецгл,
Зүркэн бүтн деернь
Зөвтэн тагчг үүмлд.

1845 ж,

САЛДСМУД ЭРТ ҺАРВ

Салдсмуд өрүн эрт
Селәнәс һарч йовла.
Баһчуд — теднә ардас,
Баахн күүкд дахла.

Күүкән кеер күцхәр
Көгшн экнь һарла,
Күцж авад, хәрхәр,
Көтләд авч ирлә.

Һазрт ортлнь күүкән
Һутаж гемшәж келв.
Һанцар, өнчрж үлдәд,
Һуульһ һуух болв.

* * *

Өңгрсн олн жилд
Өңгән селән сольхш.
Энүнә нег захд
Эжгорсн гер нурхш.

Көндө гериг төгэлэд
Салдс доһлж үрвнә
Көндө герүр шаһаһад,
Садынъ эргүлж хэләнә...

Хара зөңгдән ах
Хоосн герүр шаһажанат,
Хар нүдтә күүкн
Хэләшго ода гертәсн,

Күүкндән хотинь өгхәр
Көгшн экнь дуудшго.
Өмнь, урднь... кезәнә,
Өргн шааль некжәхәрә,

Көркхн альчуриг торһар
Көвәһинь эргүлж кеерүлжәхәрә,
Бәәһәд, жирһәд, дурлад,
Бурхнд зальврхар сәдлә,

Орчлң деер, болв,
Өкәж түшхнь уга.
Герин һаза, бүрүллә

Гейүрсн салдс сууна.
Нурвлн бавиж бүлтәһәд,
Герин терзүр өңгәнә.

Қазамтд, 1847 ж.

Н. КОСТОМАРОВД¹

Хаврин хурлзсн үүлн һатц
Хаагдж сергмжтә нарн бултла.
Күлэтә эврәннь гиичнрән
Күчр му цәәһәр услла.

Харулчнран чигн селвлә,
Харулчнрин мундирнь цеңкр,
Таг оньста үүднд чигн,
Терзин төмр термд чигн,
Тиигәд, би невчк ижлдүв...

Кесг болсн, кезәнә мартгдсн,
Кезәнәһә оршагдсн нульмсн,
Тегәд нанд мел
Төрүц харм болдго билә...

Юмн төрүц урһлго бәәхәр,
Ядхдан зегсн урһхн яһна.

---

¹ Костомаров — Шевченкон цага туужч, түүнә сән нәәж.

Тегэд би эврэ селәһән,
Тенд кениг үлдәсэн санув...

Эк эцг хойрм өңгрсн...
Намаг сандг күн угаднь,
Намшрад, зүркм зөвүрэр дүүрв.

Хэләхнь: хээмнь ах-дү
Хар һазрас даву кө,
Қирсәс буулһж авсн юмншң,
Көөрк чини экчнь аашна.

Мөргжәнәв, деедс, мөргжәнәв.
Мини түүрмән, төмр чөдрән,
Мел кенлә чигн хувацшгов,
Мөңкинд чамаг магтхан ууршгов.

Қазамтд, 1847 жыл.

ҢАЗА САЛЫКН ХУРЛЗНА

Ңаза салыкн хурлзад
Ңаньдглж цас делскнэ.
Ңаза, хашан иргд
Ңанц эмгн доһлцнна.

Салдст көвүһинь илгэсн
Сээчүд — бээхтэ улсас,
Эрлһ сурхар, хээмнь,
Эн чонжур темцнэ.

Эмдин цогцдан эмгн
Амрлһ авхан мөрөдлэ.
Көгшрх насндан, төвшүн
Көвүнэдэн кевтхэр нээллэ.

Болв эмгнэ санан
Бүтшго болж һарв...

Тигж эрж авсн
Тер деншгэрн эмгн
Үни эрүн седклэрн
Үрдэн зул тавлв.

Кос-Арал, 1848 жыл.

ТЕР КАТЕРИНАД

Шар харна гертэ
Шавдһр сээхн Катеринд
Нер туурсн Запорожас
Ниргж зоочнр ирж.

Негнь — Семен Босый,
Наадкнь — Иван Голый,
Баатр Иван Ярошенко —
Белвсн эктэ көвүн.

Кевтнь — Украин, Польшиг
Кесг эргж йовлавдн.
Катерина мет ним
Күүк үзэд угавдн.

Негнь эднэс келв:
— Не, ахнр минь,
Нанд, кемр элвг
Кишг, зөөр бээхлэ,

Катеринлэ негхн часд
Күцц жирһхин эркд

Бээсн алтан кевтнь
Би өгх билэв.

Наадк негнь келв:
— Нөкднр минь, би
Кемр, нанд элвг
Күчн бээсн болхла

Катеринлэ негхн част
Күцц жирххин төлэ
Бээсн тер күчэн
Би өгх билэв.

Нурвдгчнь эврэнэн келв:
— Назр деер цугинь,
Нанцхн часин дунд
Катеринэ төлэ би
Кевтнь кех билэв.

Энрсн дүртэнэр, Катерина,
Эн, нурвдгчднь келв:
— Ор нанцхн ахм
Өшэтнэ бэрэнд бээнэ.

Крымин нег өнцгд,
Көөрк, түрж үкжэнэ.
Ахим сулдхсн күн
Аваль болж чадхмн.

Цеб дегц бослдад,
Цуһар мөрдэн тохлдв.
Катерина, ахиг сулдххар
Күлгэн адһаж һарлдв.

Теңгс — Днеприн ниилдгчд
Теднэ негнь чивб.
Дарукнь — модна ацд
Дүүжлгдэд, Козловд¹ үлдв.

Болв, зугл һурвдгчнь —
Белвсн гергнэ көвүн —
Баатр Иван Ярошенко
Бахчисараяс күүкнэ ахиг

Кецү гүрмтэ зовалһнас
Күрч сулдхж чадв.

---

¹ Евпаторин кезэңк нерн.

Генткн өрүн эрт
Герин үүдн тээлгдв:

— Адн, Катерина, бос,
Ахан тосж ав! —
Нүдэрн шилтн, Катерина
Нульмс турглулн, келв:

— Ахм биш билэ,
Амргм энчнь мини,
Залу-баатр чамаг
Зөрц би мекллэв...

Зөрц меклсн Катерина
Засгин догшнла харнв.
Толһань чирд өсрэд,
Тедүкн һазрт тусв.

— Эн һә гертәс
Эрт йовий ах! —
Хаалһдан орж запорожцнр
Хурдар, адһн мордв.

Төөнрсн күмсгтэ Катерина
Теегин холд оршагдв.
Нертэ запорожцнр хаалһдан
Ниитэ иньгүд боллдв.

Қос-Арал, 1848 жыл.

СУЛДХВР УГАД

Зөв, сулдхвр уга, һанцдан,
Зүркән медлцм күн уга.
Күүндс гигэд бийм бийдән
Кениг болвчн ода хээнэв.

Келхәр седэд бурх хээнэв.
Келж тус угаһинь олнав.
Эн жилмүд, һашута хүвм
Иим бээдл нанд заяв.

Баһ әрүн насни жилмүдм
Байр угад, бүркгәр өңгрв.
Санж хөөнь тодлм негчн
Сән юмн эс үзгдв.

Седклд минь таалмж болм
Сән үг нанд кергтә.
Адг ядхдан, әрә сонсгдм
Амн үг эн сурна...

Кеер, теегт, кевтх
Көшөд уга цогциг
Көр даржах мет,
Күмни дун сонсгдхш.

Кос-Арал, 1848 жыл.

* **

Украинэс пошт нанд бас
Ючнь авч ирсн уга.
Буру, килнц һарһсндм
Бурхн нанд цухлдж,
Эн эжго көдэд
Энлүлж бээх кевтэ.
Ямаран гем һарһсндм
Яһад намаг гемшэжэхинь,
Медхнь би бишв,
Медх дурнчнь күрхш.
Урдк оln йовдлмудиг,
Украиндэн бээсн цагиг,
Уудьврта тер өдрмүдиг
Ухалхнь-зүрки шарклна.
Урднь, нег цагт
Андһарлж, нанла әмтн
Ахнр-экчнр болжала,
Хөөннь, үүлн мет,
Хаһцж би салув,
Насм көгшрхлә, әмтн
Нанла саак... уга!..

Тедн ширгэр каарч,
Тедн нанд, цаасна
Тасрха болвчнь илгэхнь...

. . . . .
. . . . .

Уутьрсн, гейүрсн седклэн
Ууд, теегт саатулнав,
Умшжасн тер бичгүдиг
Үзшгон төлэд йовनाव.

Теңгсин көвэ эргж
Тер уудьвран һарһनाव.
Сергэж Украинэн саннав,
Сергмжтэ ду дуулनाव.
Эмтн келх, седклэн бишрэх,
Эн дун селвг өгх,
Селвг өгч намаг төвкнүлх,
Сэн үн нанд келх.

Кос-Арал, 1848 ж.

* **

«Көкрсн тег, яһад,
Күриж чи харлвч?»
«Сулдхврин төлө асхрсн
Цуснас би харлув.
Селэн Бересточкиг бүслэд
Цогцарн дүүвр запорожецнр,
Дөрвн талагшан энгдэн
Дүүргж намаг харлулв.
Хар керэс намаг
Харнһу сөөһөр бүрклэ,
Хазгудин цогцс көндөлго
Хар нүддинь чоңкла...
Тана сулдхврин төлө
Төгэлндэн би харллав.
Болв би дакнас
Бас урдкарн көкрхв.
Кезэдчн, тадн, зуг,
Кезэнк сулдхвран күцшгот.
Хавр ирхлэ намаг
Хаһлж, тадн, заячан
Хараж уйдад зовхт!»

1848 ж.

* * *

Өшэ көөсн хортд биш,
Өр өвдсн цаһан санатнр,
Харм төрж «кукн» гижэһэд,
Хавтхд бээснэс, хувцнас салһад,
Хулхалж бийичн нүцклэд тэвх,
«Хээмнь» гижэһэд неричн бузрдх.
Эврэннь герүр үр орулад
Эн-теричн мөшкж сурад,
Хөөннь чамар зооган кеһэд,
Ховин хорар хорлж алх...
Өшэтд угаһар яһад болвчн
Орчлд тесэд бээж болхмн.
Зуг тер цаһан санатнр
Зулвчн чамаг хамаһасчн олх,
Сээннь орнас болвчн тедн
Салвчад чамаг олж авх.

1848 ж.

* * *

Наза байр уга,
Герт эцгм шүрүлкнө.
Белвсн беринд бээх
Байчудур экм тэвхш.
Ода тегэд яахв.
Орх назр альдв?
Талдан кевүнд дурлхв,
Теңгсин уснд чивхв?

Сээхн монистэн өлгж,
Сиикэн чикндэн зүүж,
Яармд селәнүр одад
Ядсн иньгләһән харһнав:
«Зәңг орул, эс гихлә,
Зәңгго хольжад од!»—гинәв.
Уурта эктәһән бәәснәс...
Уснд чивсн деер.

1848 ж.

ХҮВ АС!

Сө, өдрмүд давна,
Шарлсн хамтхасн саржцна,
Халун зунь өнгрнэ,
Харвсн нүдн бөкнэ,
Ухам зүрктэ хамдан
Унтж ода нөөрсв.

Эмдийв, жирһлэн төгсэжэнүв,
Аль цаһан делкэ
Эргж, төгэлж йовнув?
Эврэн медхшив, алцтрнав,
Юңгад гихлэ, уульжахшив,
Юңгад гихлэ, инэжэхшив.

Хамавч, мини хүвм?
Хүвэс хоосн болв!
Сээнинь хармнхла, бурхн,
Сүртәһинь өгич, сурсв!

Көрг күцэжэх күүг
Киидән бичэ үкүл,

Өмкрсн хумха модншң
Орчлңд бичэ кевтүл.

Амрч зүркәрни жирһх
Эмтнд дурлх арһ ас!
Уга болхла... һәәлх,
Эрвллго делкә шатахиг ас!

Күүнә һазрт күләтә
Киисж, үксн әәмшгтә,
Унтсн, сулдхврта унтсн,
Уулм ик әәмшгтә!

Бийәсн зәңг үлдәлго
Онъдин цагт унтхла —
Бәлч, аль угай —
Олнд йилһл уга.

Хамавч, мини хүвм?
Хүвәс хоосн болв!
Сәәнинь хармнхла, бурхн,
Сүртәһинь өгич, сурсв!

* * *

Энкр мини Ганна,
Эврәннь Ганна угаһар,
Баһчуд хурад яһж
Биилж дуулад наачахинь,
Гериннь сегд сууһад
Һазаран уульнцур хэләнэв.

Буруһар айсинь авч
Байр угаһар дуулад
Баһчуд наачана. Мини
Хэләсн иньгм уга:
Хадм экән меклж,
Холас, намаг үзхәр,
Харвж, көөрк, шаһажана.

1848 ж.

* * *

Көгшрх наснд кендчн, наншн,
Күүнэ һазрт бэрэнд түңгшж,
Зөвүртэ зун ахрдулж давулад
Зовхиг, бурхн, бичэ өршэ!

Өргн теегүр һарад би
Өрчдк зөвүрэн аадрулж таранав.
«Эн герэс цааран давж
Эргндэн бичэ йов!»—гицхэнэ.

1848 ж.

* * *

Көгшн аав-ээжм,
Көөркс, хоюрн өңгрв.
Нанд өр өвдхнь
Нартд уга болв.

Өнчн күүкн би
Ода яһж бээхв?
Аавиннь герт үлдхмби,
Аль эмтнд заргдхмби?
Көк садур одад
Бичкхн бура суулһнав.
Кемр тер урһхлань
Би гертэн үлднэв.

Энд гертэн үлднэв.
Эңкр иньгм ирж
Эзн болад бээх.

Бурам эс урһхла —
Би эмтнд заргдад
Ядсн хүвэн хээнэв.

Йорлж суулһсн моднь
Йосндан өндэж урһв...
Күүнэ улст заргдад
Күүкн, көөрк, хатв.

1848 ж.

* * *

Өдрэн барад, цаас үрэнэд —
Эрлг авг, юнгад суунав.
Зэрмдэн ташр деернь
Зовньж эврэн уульнав.
Уульна—гидгэр уульнав...
Орчлнд һундад биш,—
Олна бээдл хэлэжэнэд,
Өвгн, хэлэлтн көөркүг,
Өнчн болсндан уульна.

1850 ж.

* * *

Шам шатна, көгжм күңкннә.
Шугшад көгжм уульна.
Шуукрад, генрэд бээнә.
Һол-һольшг ирү нүддүд
Һал-шиләр гилвкнә.
Байсгсн баһчудин хэләцд
Байр, ицг нислднә.
Килнц уга баһчудин нүднд
Кезә чигн юмн сән.
Цугтан эдн инәнә, һочкнна,
Цуг шуугад бииллднә.
Һәэд һарсн күн мет
Һанцарн эдниг хэләжәһәд,
Би зуг, эс медгчәр уульнав.
Болв, яһсндан би уульдви?
Олз уга, байр угаһар
Өңгрсн насндан һундад,—
Уульдг—чигн болвзав.

1850 ж.

* * *

Бурхи минь, хээмнь, зовлң!..
Бүрн-төгс төвкнүн бээлэ, орчлң;
Хамцад, хар-төмр цевэн
Хамхчхар бидн седлэвдн...
Эс болв! Дакнас цусн тургль.
Э, мужг улсин цусн!
Ширэ деер зарлсн алачнр эвтэ,
Шивсн яс булалдсн баргуд кевтэ
Шуучад, ода-бийнь кемклдэ.

1853 ж.

ЗҮҮДН

Эзнэ тэрэ хадж
Эн күчрдж көшв.
Хээмнь, амрл авхар
Хара суусн уга.
Өлгэтэ көвүһэн асрхар
Ова өвснүр одв.

Ова өвснэ сүүдрт
Орацдан көвүн уульна.
Өлгәһинь тээлж сулдхад,
Өкәрлж, үрэн таална.

Үрэн саатули сууж
Үрглэд нээхлэд ирнэ.

Иванан эн зүүдлв:
Ик болсн, байжсн,
Эврэ гертэ, гергтэ,
Эзэ биш, сулдан,
Зээсңгин зарц биш,
Зөвөн авсн, тустан,

Эзнтси эврэ һазртан,
Эктәһән тәрәһән хадна,
Үдин хотинь зөөж
Үрднь авч ирлднә.

Чавас, зүүдндән байрлн,
Чочад серэд одв,
Төгәлң эргж хәлән,
Төрүц хооснинь үзв.

Үрән хәләчкәд, эн
Өлгәднь эвлж орав.

Даалһси мөжә күртл
Дакн хадхар босв.
Нег ковнъг бас
Немж тәвхәр адһв.

С. Петербург. 1858 ж.

* * *

Эндчн, альднч,—тегш му.
Эрт мини ухам серлэ,
Баһар нартн бээдл хэлэчкэд,
Бийдэн хув угаг медчкэд,
Хэрү эргэд тер кевтлэ,
Хаалһднь түүг сулдхвр гетлэ.

«Сер, көөрк, ууль!—гинэ,—
Сээхн нарн дакж һаршго,
Харһңһу худл хойр һазрас
Хайж хольжшго!»— гиж келэд
Баһ наста седклим мекллэ.
Болв, нарн аашна, һарчана,
Бийиннь ардас өдр көтлжэнэ,
Хаадуд ээмшэд сүрдж нүүхлзжэнэ...
Хээртэ үнн ирхнь лавлгджана!

1860 ж

* * *

Кевтсиг эс цокдг болвчн
Кемр маншц улс кевтхлэ—
Кевтүлжэхмн уга. Күлэжэлчн, Өлкчн!
Бидн бийсмдн, мана ачнр,
Бүкл орчлң чамаг харах!
Хараснь баһ! Чини кичглсн
Хар мөртэ һэ кичгүдүрчн
Цуһар нульмх. Зовлң! Зовлң!
Цөлдсн һашута заячин өвдкүр
Кезэ хольжнач! Аль чамаг
Хан догшн министрмүдтәһән хамдан
Хуцач баргудан түкрж шуучхий?
Тигхн уга. Эмтн төвкнүн
Төрүц шууглго цаажин сүкүр
Тер хааг хааһаснь чирх!

1860 ж.

* * *

Тенгрт бээх бурхнд чигн,
Төрүц кендчн һундл угав.
Тус бийм бийән би
Ташр нам дуулн меклжәнэв-
Яду эврәннь һазран хаһлж
Ядсн үг тәржәнэв.

Седкл

Хаврар нег цагт урһх!
Хэврһэс кениг чигн биш,
Хэлэлтн, һанцхн бийән меклжәнэв.

Уул, тегш угаһар дегц
Урһцин теегм, хаһлгдич!
Хаһлгдсн хар мини һазрм
Хээртә сулдхврар тэргдич—
Хаһлгдж чи сунад делгрж
Холагшан татгдад өсич!
Хэлэц таалсн урһцар саглрж
Хүвин ундар услгдич!

Дөрвн үзгиг дүүргж сунад
Дүмбр теегм урһич!

Цалһа хоосн үгэр биш
Цецн ухаһар цецгрж өсич!
Урһц хурахар эмтн һарад
Ухани урһц үзх!
Угаты теегм чидлэн һарһад
Утдан, өргндэн делгрич!

Дакнас би бийм бийән
Дүүвр седкләр меклжәнүв?
Эндүржәхшв. Болв, яһвчн, тигсн,
Эврәннь хортдла үннәр бәәснәс
Эсго дееринь лавта меджәнәв.

1860 ж.

КОТЛЯРЕВСКД МӨҢК ГЕРЭСЛҢН

Нарн мандлж дуладхна,
Номһн салькн сержцннэ,
Теегэс өөдм тал
Тер салькн үлэнэ.
Цегэхн усна көвэд
Цецглсн зандн уйдна,
Һанц шовуна үүрнь
Һанцж деерэн саатулгдна.
Дууч шоңхр яһсмб?
Дуулдган юңгад уурсмб?
Кен терүг меднэт,—
Келж нанд өгит.
Му йовдл тодллһн
Мел керг уга:
Цуһар өңгрв, геедрв,
Цөкрлһн седклд төөнрв.
Хүвэн тодл — зүрки менрнэ,
Хүвм юңгад эс үлдлэч?
Би ода хэлэнэв,
Бийдэн игж тодлнав:

Сөөһин анхуниг эвдсн
Сээхн айс соңсгдг,
Дүүвр зандна орад
Дууһан шонхр дуулдг,
Кень болвчн түүг
Кинж чинж соңсдг.
Элвг зөөрд ховдг
Эргү баячуд чигн
Эн дууг соңслго
Эргж эс өңгрдг.
Өрлэ көдлмштэн һардг
Өнчн көвүд, күүкд
Тотхж үүнд зогсж,
Тодлж дууһинь соңсдг.
Эк-эцгнь, һарлцснь,
Энд күүнджэх метэр,
Эдн цуһар-цуһар
Эңкрлж байсж соңсцхадг.
Орчлң-делкэ ямаран сарул,
Олн-эмтн цуһар күн!
Севгр үстэ күүкн
Седклин килэстэ йовна,
Бийиннь эңкрин тускар

Белг бэрж зальврна.
Өнчрсн күүкнэ зүркнь
Өрч дотран хатна.
Эн яһж жирһхэн
Эс медж хордна.
Холин хаалһд һарад
Харвж тер хэлэнэ,
Цецглсн модд заагт
Цегэхн нульмсан асхна.
Дууч шоңхр шовун
Дууһан эклэд тальвна,
Асхрж бээсн нульмсн
Айдад хагсад одна.
Сенр дууна айст
Сергсн күүкн йовна...
Эңкр иньглэри күүндсн болна,
Энүнд тернь дуулсн болна,
Бурхнас эргч мөргүл метэр
Бийднь энүнд соңсгдсн болна...
Утхан һартан атхад,
Угзрсн алач йовна,
Түүнэ ээһин дүүрэн
Теегин холд гүүнэ.

Геглзсн шоңхрин дун
Гентки уурад одна,
Бусд алачин седклиг
Бэрдг арһ уга,
Сенр сээхн дууһар
Седклинь хүврэж болшго.
Хорх цагнь иртл
Хорджл тер бээтхэ,
Хар керэ деернь
Хээкртл тер бээтхэ...
Духуцад һазр унтна,
Дарунь шоңхр үрглнэ,
Дуугсн сальки сергнэ
Дууна дүүрэ тархана.
Таңсг дууна дүүрэн өснэ,
Угаты күн өрлэ босна,
Тагчг күрисн модн дунд
Улан цоохр үкрмүд орна.
Оли күүкд уснд һарлдна,
Ончта нарн деернь мандлна,
Дала модн көкрж күринэ,
Догшн шулм уульж энрнэ...
Өмнһн, кезэнэ тиим билэ,

Өдгэ цагт ямаран, хэлэ:
Нарн мандлж дуладхна,
Номһн салькн сержцннэ,
Теегэс өөдм тал
Тер салькн үлэнэ.
Цегэхн усна көвөд
Цецглсн зандн уйдна,
Һанц шовуна үүрнь
Һаңхж деернь саатулгдна.
Дууч шоңхр яһсмби?
Дуулдган юңгад уурсмб?
Кен терүг меднэт
Келж, нанд өгит.
Одахн, шидр күртл,
Украина цуг һазрт
Ончта Котляревский дуулла,
Уйдлһта айсар дуулла.
Һалар ассн дун тагчгрв,
Һазр усан тер хайчкв.
Эней өнр цергән
Ардан дахулсн һазр,
Энгдән, Троин кевтэ,
Атхр бээдлтэ үлдв.

Атилдв цуһар, зуг түүнэ
Алдршсн туурлһнь наршц мандлв.
Дуучин нерн мөңкрнэ,
Дүүвр туурлһнь өөдлнэ.
Күмн менд бээсн хөөн
Күндтәһән чи алдшгоч.
Теңгрт нарн герлтә бээтл,
Төрүц әмтнд мартгдшгоч,
Чик седклин эзн!—
Чамд зүркнәсн келж
Чадсн үгм тер,
Чиннж тодлич энүгим!
Намаг өнчрәж бичә хайич,
Нанур шинәс нисж иржәһич,
Бахмжта Украина тускар
Бас чигн дуулич.
Хәрин һазрт зүркм
Хәрнь невчк девттхә;
Өнчнә яду герт
Өнр дууһан күргсн,
Хазгин цуг турмжиг
Хамцулж үгәр келсн
Чамаг үзәд зүркм

Чаңһрж негт инэтхэ.
Нертэ буурл харцхм,
Нисэд күрэд ирхнч,—
Холд, күүнэ һазрт
Хатушг һанцар өнчрв.
Өргн, гүн теңгсин
Өңг һээхж суунав.
Орһад усчхар седхинь
Оңһц нанд олдхш.
Эней, эңкр бүлм сангдна,
Экрң баһинэр энд уульнав.
Теңгсин дольган шуугад
Тендк көвэдэн одна,—
Тендчн догшн заяч
Түңгшж экржэдг болх,—
Чавас, харһу нанд
Медгдл угачн бээх,
Чоһлж дөөглх улс
Маншңг өнчнд элвг.
Нам тиимчн болтха, — тенд
Наласн өргн теңгс наадна,
Нарн ончтаһар мандлна,
Намчта сарнь бадрна.

Тенд серглң салъкн
Толһа-өндрлэ күүнднэ,
Һазртан эңкртәһән хамдан
Һанцхардх уга билэв...
Чик седклин эзн!
Чамд зүркнәсн келж
Чадсн үгм тер,
Чиңнж тодлич энүгим!
Намаг өнчрәж бичә хайич,
Нанур дакнас нисж иржәһич!
Бахмжта Украина тускар
Бас чигн дуулжаһич!

ЃАРГ

Тарас Шевченко. <i>Балакан Ал.</i>	3
Герэсн. Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	5
Санан. Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	7
«Бээхтэ күүк бичэ ав»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	10
«Байнд бичэ үлү үз»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	10
Бичкн Марьянд. Орчулснь <i>Эрдүшэ Санж.</i>	11
Салдсмуд эрт нарв. Орчулснь <i>Доржсин Басң</i>	13
Н. Костомаровд. Орчулснь <i>Эрднин Муутл</i>	16
Ңаза салькн хурлзна. Орчулснь <i>Доржсин Басң</i>	18
Тер Катерина. Орчулснь <i>Доржсин Басң</i>	19
Сулдхвр угад. Орчулснь <i>Доржсин Басң</i>	24
«Украинэс пошт нанд бас»... Орчулснь <i>Эрдүшэ Санж</i>	26
«Көкрсн тег, яһад»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	28
«Өшэ көөсн хортд биш».. Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	29
«Ңаза байр уга»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	30

Хүв ас! Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	31
«Эңкр мини Ганна»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	33
«Көгшрх наснд кендчн, наншң»... <i>Көглтин Дава</i>	34
«Көгшн аав-ээжм»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	35
«Өдрэн барад, цаас үрәһэд»... Орчулснь <i>Калян Санж</i>	37
«Шам шатна, көгжм күңкинә»... Орчулснь <i>Калян Санж</i>	38
«Бурхн минь, хээмнь, саак зовлң»... Орчулснь <i>Калян Санж</i>	39
Зүүдн. Орчулснь <i>Доржсин Басң</i>	40
«Эндчн, альдчн, — тегш му»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	42
«Кевтсиг эс цокдг болвчн»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	43
«Теңгрт бээх бурхнд чигн»... Орчулснь <i>Көглтин Дава</i>	44
Котляровскд мөңк герәслһн. Орчулснь <i>Инжсин Лиж</i>	46

Калмыцкого

Тарас Григорьевич Шевченко

СТИХИ

на калмыцком языке

Переводы, редактирование и оформление сделаны
на общественных началах.

Редактор А. Г. Балакаев.
Художник В. И. Мезенцев.
Худ. редактор Н. Д. Будников.
Тех. редактор Я. Ф. Гайдаш.
Корректор Х. А. Бадмаева.

Калмыцкое государственное издательство,
г. Элиста, 1964 г.

Сдано в набор 14.II-64 г. Подписано к печати 6.III-64 г.
Уч.-изд. л. 1,3. Печ. л. 1,43. Бумага 84x108¹/₆₄.
Тираж 500 экз. Заказ № 1351. Цена 7 кп.

Краевая типография, г. Ставрополь, ул. Артема, 18.

КЧ = 1470

ДМШ
№ 576